وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ

الحمد للہ والمنۃ کہ دریں زمان سعادت نشان فیض اقتران نسخہ صحیحہ

پند نامہ

حضرت شیخ فرید الدین عطار

ملک دین محمد اینڈ سنز تاجرانِ کتب

"بل روڈ۔ کشمیری بازار۔ لاہور پاکستان"

ملک محمد عارف پرنٹر پبلشر نے اپنے دین محمدی پریس لاہور میں چھپا کر بل روڈ لاہور سے شائع کیا

حمد باری تعالیٰ

حمد بیحد مر خدائے پاک را — آنکہ ایماں داد مشت خاک را

آنکہ در آدم دمیدہ روح را — داد از طوفاں نجات او نوح را

آنکہ فرماں کرد قہرش باد را — تا سزائے داد قوم عاد را

آنکہ لطف خویش را اظہار کرد — با خلیلش نار را گلزار کرد

آن خداوندے کہ ہنگام سحر — کرد قوم لوط را زیر و زبر

سوئے او خصمیکہ تیر انداختہ — پشۂ کارش کفایت ساختہ

آنکہ اعدا را بدریا در کشید — ناقہ را از سنگ خارا بر کشید

چوں عنایت قادر قیوم کرد — در کف داؤد آہن موم کرد

با سلیمان داد ملک و سروری — شد مطیع خاتمش دیو و پری

از تن صابر بکرماں قوت داد — ہم زیونس لقمۂ با حوت داد

آں یکے را ارہ بر سر میکشد — دیگرے را تاج بر سر مے نہد

اوست سلطان ہرچہ خواہد آں کند — عالمے را در دمے ویراں کند

ہست سلطانی مسلم مر ورا — نیست کس را زہرۂ چون و چرا

آں یکے را گنج و نعمت میدہد — دیگرے را رنج و زحمت میدہد

آں یکے را زر و صد ہمیاں دہد — دیگرے در حسرت ناں جاں دہد

آں یکے بر تخت با صد غزہ و ناز
دیگرے کردہ وہاں از فاقہ باز

آں یکے پوشیدہ سنجاب و سمور
دیگرے خفتہ برہنہ در تنور

آں یکے بر بستر کمخواب و نخ
دیگرے بر خاک و خواری بستہ یخ

طرفۃ العینی جہاں برہم زند
کس نمی آرد کہ آنجا دم زند

آنکہ با مرغ ہوا ماہی دہد
بندگاں را دولت و شاہی دہد

بے پدر فرزند پیدا او کند
طفل را در مہد گویا او کند

مردۂ صد سالہ را حے میکند
این بجز حق دیگرے کے میکند

صانعی کز طین سلاطین میکند
نجم را رجم شیاطین میکند

از زمین خشک رویاند گیاہ
آسمان را بے ستون دارد نگاہ

ہیچکس در ملک او انبار نے
قول او را لحن نے آواز نے

در نعت سید المرسلین

بعد ازیں گویم نعت مصطفےٰ
آنکہ عالم یافت از نورش صفا

سید الکونین ختم المرسلین
آخر آمد بود فخر الاولین

آنکہ آمد نہ فلک معراج او
انبیاء و اولیا محتاج او

شد وجودش رحمۃ اللعالمین
مسجد او شد ہمہ روئے زمین

صد ہزاراں رحمت حلال آفرین
بروے و بر آل پاک طاہرین

آنکہ شد یارش ابوبکر عمر
از سر انگشت او شد شق قمر

آں یکے او را رفیق غار بود
واں دگر لشکرکش ابرار بود

صاحبش بودند عثمان و علی
ہر چہار گشتند در عالم ولی

آن یکے کان حیا و حلم بود
وان دگر باب مدینۂ علم بود

آن رسول حق کہ خیر الناس بود
عم پاکش حمزہ و عباس بود

ہر دمے از ما صد درود و صد سلام
بر رسول و آل و اصحابش تمام

در فضیلت ائمہ دین مجتہدین

آن امامانے کہ کردند اجتہاد
رحمت حق بر روان جملہ باد

بو حنیفہ بُد امام با صفا
آن سراج امتان مصطفےٰ

باد فضل حق قرین جان او
شاد باد ارواح شاگردان او

صاحبش بو یوسف قاضی شدہ
وز محمد ذو المنن راضی شدہ

شافعی و ادریس و مالک با زفر
یافت فیض شان دین احمد زیب و فر

احمد حنبل کہ بود مرد حق
وز ہمہ چیزہا ز بردہ سبق

روح شان صد رحمت شاد باد
قصر دین از علم شان آباد باد

مناجات بجناب مجیب الدعوات

پادشاہا جرم ما را در گذار
ما گنہگاریم و تو آمرزگار

تو نکو کاری و ما بد کردہ ایم
جرم بے اندازہ بیحد کردہ ایم

سالہا در بند عصیاں گشتہ ایم
آخر از کردہ پشیماں گشتہ ایم

دائما در فسق و عصیاں ماندہ ایم
ہمقرین نفس و شیطاں ماندہ ایم

روز و شب اندر معاصی بودہ ایم
غافل از امر و نواہی بودہ ایم

بیگنہ نگذشت بر ما ساعتے
با حضوری دل نہ کردیم طاعتے

بر در آمد بندۂ بگریختہ
آبروئے خود ز عصیاں ریختہ

مغفرت دارد امید از لطفِ تو — زانکه خود فرمودهٔ لا تقنطوا

بحرِ الطافِ تو بے پایاں بود — نا امید از رحمتت شیطاں بود

نفس و شیطاں زد کریما راہِ من — رحمتت باشد شفاعت خواہِ من

چشم دارم کز گناه پاکم کنی — پیش ازاں کاندر لحد خاکم کنی

اندر آں دم کز بدن جانم بری — از جہاں با نورِ ایمانم بری

در بیان مخالفت نفس امّاره

عاقل آں باشد که او شاکر بود — وانکہے بر نفس خود قادر بود

ہر که خشمِ خود فرو خورد اے جواں — باشد و از رستگاران جہاں

آں بود ابله ترینِ مردماں — کز پئے نفس و ہوا باشد دواں

وانکہے بیدار واں تاریک رائے — خواہد آمرزیدنش آخر خدائے

گرچه درویشی بود سخت اے اسیر — ہم ز درویشی نه باشد خوبتر

ہر که او را نفس توسن رام شد — از خردمندان نیکو نام شد

بر مرادِ نفس تا گردی اسیر — صبر بگزین و قناعت پیشه گیر

در ریاضت نفسِ بد را گوشمال — تا نیندازد ترا اندر وبال

ہر که خواہی تا سلامت ماند او — از جمیع خلق رو گرداند او

مردماں را سربسر در خواب داں — گشت بیدار آنکه او رفت از جہاں

آنکه برنجاند ترا عذرش پذیر — تا بیابی مغفرت بروے مگیر

حق ندارد دوست خلق آزار را — نیست ایں خصلت یکے دیندار را

از ستم ہر کو دلے را ریش کرد — آں جراحت بر وجودِ خویش کرد

آنکه در بندِ دل آزاری بود
اے پسر قصدِ دلِ آزاری مکن
خاطر کس را مرنجاں اے پسر
نام مردم جُز بہ نیکوئی مبر
قوت نیکی نہ داری بد مکن
روز باں از غیبت مردم بہ بند
ہر کہ از غیبت زباں لش لبتہ نیست
در عقوبت کار او زاری بود
وز خدائے خویش بیزاری مکن
ورنہ خوردی زخم بر جان و جگر
گر ہمے خواہی کہ گردی معتبر
بر وجود خود ستم بیجد مکن
تا نہ بینی دست و پائے خود بہ بند
آنچناں کس از عقوبت رستہ نیست

در بیان فوائد خاموشی

اے برادر گر ز ہستی حق طلب
گر خبر داری ز حیّ لایموت
اے پسر پند و نصیحت گوش کن
ہر کرا گفتار بسیارش بود
عاقلاں را پیشہ خاموشی بود
خامشی از کذب و غیبت واجب ست
اے برادر جز ثنائے حق مگو
ہر کہ در بند عبارت میشود
دل ز پُر گفتن بمیرد در بدن
آنکہ سعی اندر فصاحت میکند
جز بفرمانِ خدا مکشائے لب
بر دہان خود بنہ مُہر سکوت
گر نجاتے بایدت خاموش کن
دل درون سینہ بیمارش بود
پیشۂ جاہل فراموشی بود
ابلہست آں کو بہ گفتن راغب ست
قول خود را از برائے دق مگو
ہر چہ دارد جملہ غارت میشود
گرچہ گفتارش بود دُرِّ عدن
چہرۂ دلِ را جراحت میکند

روز باں اور دہاں محبوس دار	وز خلائق خویش را مایوس دار
ہر کہ او بر عیب خود بینا شود	روح او را قوتے پیدا شود

در بیان عمل خالص

ہر کہ باشد اہل ایمان اے عزیز	پاک دارد چار چیز از چار چیز
از حسد اوّل تو دل را پاک دار	خویشتن را بعد ازاں مومن شمار
پاک دارد کذب و از غیبت زباں	تا کہ ایمانت نیفتد در زیاں
پاک کرداری عمل را از ریاء	شمع ایمان ترا باشد ضیاء
چوں شکم را پاک داری از حرام	مرد ایمان دار باشد والسلام
ہر کہ دارد ایں صفت باشد شریف	ور ندارد دارد ایمان ضعیف
ہر کہ باطن از حرامش پاک نیست	روح او را راہ سوئے افلاک نیست
چوں نباشد پاک اعمال از ریا	ہست بیحاصل چو نقش بوریا
ہر کرا اندر عمل اخلاص نیست	در جہاں از بندگان خاص نیست
ہر کہ کارش از برائے حق بود	کار او پیوستہ با رونق بود

در سیرت ملوک

چار خصلت اے برادر در جہاں	بادشاہاں را ہمے دارد زیاں
پادشاہ چوں بر ملا خنداں بود	بیگماں در ہیبتش نقصاں بود
یار صحبت داشتن با ہر فقیر	بادشاہاں را ہمے سازد حقیر

بازناں بسیار گر خلوت کند — خویشتن را شاہ بے ہیبت کند

ہر کرا افسر جہاں داری بود — میل او سوئے کم آزاری بود

عدل باید پادشاہاں را وداد — تا ز عدلش عالمے گردند شاد

گر کند آہنگ ظلمے پادشاہ — سود نکند مرد را گنج و سپاہ

بازناں شاہے کہ در خلوت نشست — دور نبود گر رود ملکش ز دست

چونکہ عادل باد میموں لقا — باشد اندر مملکت شاہ را بقا

چوں کند سلطاں کرم با لشکری — بہر او بازند صد جاں سر سری

در بیان حسن خلق

چار چیز آمد بزرگی را دلیل — ہر کہ ایں دارد بود مرد جلیل

علم را اعزاز کردن بیحساب — خلق را دادن جواب با جواب

ہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز — اہل علم و حلم را دارد عزیز

دیگراں باشد کہ جوید صلح دوست — زانکہ از دشمن حذر کردن نکوست

اے برادر گر خرد داری تمام — نرم و شیریں گوئے با مردم کلام

ہر کہ باشد تلخ گوئی و ترشروئے — دوستاں از وئے بگردانند روی

ہر کہ از دشمن نباشد پر حذر — عاقبت بیند از و رنج و ضرر

درمیان دوستاں مسرور باش — گر خبر داری ز دشمن دور باش

در جوار خود عدو را راہ مدہ — از برائے آنکہ دشمن دور بہ

با محباں باش دائم ہمنشیں — تا توانی روئے اعدا را مبیں

اے پسر تدبیر راہ را توشہ کن	پس حدیث این و آں یک گوشہ کن

در بیان مہلکات

چار چیز است اے برادر با خطر	تا توانی باش زانہا پر حذر
قربت سلطان و الفت با بداں	رغبت دنیا و صحبت با زناں
قرب سلطاں آتش سوزاں بود	با بداں الفت ہلاک جاں بود
زہر دارد در دروں دنیا چو مار	گرچہ بینی ظاہرش نقش و نگار
مے نماید خوب و زیبا در نظر	لیک از زہرش بود جاں را خطر
زہر ایں مار منقش قاتل است	باشد ازوے دور ہرکو عاقل است
ہمچو طفلاں منگر اندر سرخ و زرد	چوں زناں مغرور رنگ و بو مگرد
زال دنیا چوں عروس آراستست	ور دو روزی سوئے دیگر خواستست
مقبل آں مردے کہ شد زیں جفت طاق	پشت بر وی کرد و دادش سہ طلاق
لب بہ پیش شوئے خنداں میکند	پس ہلاک از زخم دنداں میکند

در بیان اہل سعادت

شد دلیل نیک بختی چار چیز	ہرکہ ایں چارش بود باشد عزیز
اصل پاک آمد دلیل نیکبخت	نیست بد اصلی سزائے تاج و تخت
نیکبختاں را بود رائے صواب	آنکہ بد رائیست باشد در عذاب
ہرکہ ایمن از عذاب حق بود	نیست مومن کافر مطلق بود

عمر دنیا چند روزے بیش نیست
غافلست آنکس کہ بیش اندیش نیست

ترک لذات جہان باید گرفت
دامن صاحبدلان باید گرفت

در پئے لذات نفسانی مباش
دوستدار عالم فانی مباش

نیست حاصل رنج دنیا بردنت
عاقبت چوں مے بباید مردنت

از تنت چوں جان رواں خواہد شدن
خاک اندر استخواں خواہد شدن

مر ترا از دادن جاں چارہ نیست
رہزنت جز نفس امارہ نیست

در بیان سبب عافیت

عافیت را گر بخواہی اے عزیز
میتوانش یافتن در چار چیز

ایمنی و نعمت اندر خاندان
تندرستی و فراغت بعد ازاں

چونکہ با نعمت امانے بایدت
عاقبت از دو نشانے بایدت

بادل فارغ چو باشی تندرست
دیگر از دنیا نباید ہیچ جست

بر میاور تا توانی کام نفس
تا نیفتی اے پسر در دام نفس

زیر پا آور ہوائے نفس را
کم بدو دہ بہرہائے نفس را

نفس شیطاں مے براندازد ترا
تا بیندازد اندر چہ ترا

نفس را سرکوب و دائم خوار دار
تا توانی دورش از مردہ دار

نفس بد را ہر کہ سیرش میکند
در گناہ کردن دلیرش میکند

خلق خود را دور دار از ہر مزہ
تا نیفتی در بلا و در بزہ

زاب و نان تا لب شکم را پر مساز
ہمچو حیواں بہر خود آخور مساز

روز کم خور گرچه صایم نیستی	پُر مخور آخر بهایم نیستی
آنکه در خوابی همه شب تا بروز	بهر گور خود چراغی بر فروز
خواب مخمور جز پیشهٔ انعام نیست	خفتگان را بهره از انعام نیست
ای پسر بسیار خواهی خفت خیز	گر خبرداری ز خود بی گفت خیز
دل درین دنیائی دون بستن خطاست	دامن از وی گر تو برچینی رواست
ارچه دلبندی بدنیای دَنی	چون نخواهی دست در وی بودنی
ظاهر خود را میارا ای فقیر	تا نگردد باطنت بد در ضمیر
طالب هر صورت زیبا مباش	در هوای اطلس و دیبا مباش
از هوا بگذر خدا را بنده شو	زندگی میبایدت ور زنده شو
خرقهٔ پشمینه را بر دوش کن	شربتی از نامرادی نوش کن
آنکه در بر می کنی پشمینه را	پاک ساز از کینه اول سینه را
گر همی خواهی نصیب از آخرت	رو بدر کن جامهای فاخرت
بی تکلف باش و آرایش مجو	ترک راحت گیر و آسایش مجو
در برت گو کسوت نیکو مباش	زیر پهلو جامه خوبت گو مباش
همچو صوفی در لباس صوف باش	در صفتهای خدا موصوف باش
مرد ره را بوریا قالین بود	زانکه خشتش عاقبت بالین بود
مرد ره را بود دنیا سود نیست	هرگز بهش اندیشه نابود نیست

در بیان تواضع و صحبت درویشان

گر ترا عقلست با دانش قرین
ہمنشینی جز بدرویشاں مکن
حُبّ درویشاں کلید جنت است
پوششِ درویش غیر از دلق نیست
مرد نانہد بہ فرق نفس پائے
مرد رہ در بند قصر و باغ نیست
گر عمارت را بری بر آسماں
گر چو رستم شوکت و زورت بود
اے پسر از آخرت غافل مباش
در بلیات جہاں صبار باش

باش درویشا و بدرویشاں نشین
تا توانی غیبت ایشاں مکن
دشمن ایشاں سزائے لعنت ست
در پئے کام و ہوائے خلق نیست
رہ کجا یابد بدرگاہ خدائے
در دل او غیر درد و داغ نیست
عاقبت زیر زمین گردی نہاں
جائے چوں بہرام در گورت بود
یا متاع ایں جہاں خوشدل مباش
گاہ نعمت شاکر جبار باش

در بیان دلائل شقاوت

چار چیز آثار بدبختی بود
بےکسی و ناکسی ہر جا رسید
آنکہ در بند عبادت مے شود
بر ہوائے خود قدم ہر کو نہاد
ہر کہ سازد در جہاں با خواب و خور
رو بگرداں از مراد و آرزوئے
کام وانی سر بناکامی کشد

جاہلی و کاہلی سختے بود
بخت بد را ایں ہمہ آثار شد
بشنیک از اہل سعادت مے شود
کے تواند کرد با نفسک جہاد
میت در قیا باشد ش ز آتش در گذر
بس بدرگاہ خدا سے آرزوئے
مرد رہ خط در نکو نامی کشد

امر و نہی حق چو داری اے ولید　　پس مرو در نبالۂ نفس پلید
ہر کہ ترک کامرانی میکند　　بر خلافش زندگانی میکند
امر و نہی حق ز قرآں گوش دار　　جائے شادی نیست دنیا ہوشدار

در بیان ریاضت

گر ہمی خواہی کہ گردی سربلند　　اے پسر بر خود در راحت بہ بند
ہر کہ بربست او در راحت تمام　　یار نشد بر وے در دار السلام
غیر حق را ہر کہ خواند اے پسر　　کیست در عالم از و گمراہ تر
اے برادر ترک عز و جاہ کن　　خویش را شایستۂ درگاہ کن
عز و جاہت سر بہ پستی میکشد　　مر ترا بر تن پرستی میکشد
خوار گردد ہر کہ باشد جاہ جوئے　　اے برادر قرب آں درگاہ جوئے
نفس و ترک ہوا مسکیں بود　　گوشمال نفس ناداں ایں بود
چوں ولایت از یاد حق ایمن بود　　نفس کہ امارہ کے ساکن بود
ہر کہ او را تکیہ بر صانع بود　　در جہاں با لقمۂ قانع بود
اکتفا بر روزے ہر روزہ کن　　گر نداری از خدا در یوزہ کن

در بیان مجاہدت نفس

نفس نتواں کشت الا باسہ چیز　　چوں بگویم یاد گیرش اے عزیز
خنجر خاموشی و شمشیر جوع　　نیزۂ تنہائی و ترک ہجوع
ہر کرا نبود مرتب ایں صلاح　　نفس او ہرگز نیاید با صلاح
چونکہ دل بے یاد اللہ ہست بود　　دیو ملعون یار و ہمراہت بود

اہل دنیا را چو زر سیم آیدش | لقمہ ہائے چرب و شیرین بایدش

ہر کہ او در بند سیم و زر بود | در عقوبت عاقبت مضطر بود

آنکہ بہر آخرت کارش بود | از خدا تشریف بسیارش بود

مال دنیا خاکساران را دہند | آخرت پرہیزگاران را دہند

ہست شیطان ایدر دشمنت | غل آتش خواہد اندر گردنت

مدہ بے کو زو بہ دنیا آورد | بہر نے کے از عالم عقبیٰ برد

اے پسر با یاد حق مشغول باش | وز خلایق دور ہمچون غول باش

در بیان فقر

فقر خود را پیش کس پیدا مکن | محنت امروز را فردا مکن

مر ترا آنکس کہ فردا جان دہد | غم مخور آخر کہ آب و نان دہد

تا یکے چون مور باشی دانہ کش | گر تو مردی فاقہ را مردانہ کش

بر توکل گر بود فیروزیت | حق دہد مانند مرغان روزیت

از خدا شاکر بود مرد فقیر | گر دہد قوتش لب نان فطیر

خم مشو پیش توانگر ہمچو طاق | تا نہ گردی جفت با اہل نفاق

مرد رہ را نام و ننگ از خلق نیست | فقر نقشش از جامہائے دلق نیست

ہر کرا ذوق نکو نامے بود | خاص مسمارش کہ او عامے بود

گر ترا دل فارغ از زینت بود | کے ہوائے مرکب و زینت بود

روئے دل چون از ہوا برتافتی | بعد ازان میدان کہ حق را یافتی

در بیان در یافتن حقیقت نفس اماره

چون شتر مرغی شناس این نفس را — نی کشد بار و نه پرد در هوا

گر بپر گوئی بگوید اشترم — ور نهی بارش بگوید طائرم

چون گیاه زهر رنگش دلکش است — لیک طعمش تلخ و بویش ناخوش است

گر بطاعت خوانیش سستی کند — لیک اندر معصیت چستی کند

نفس را آن به که در زندان کنی — هرچه فرماید خلاف آن کنی

کام نفس بد بر آوردن خطاست — زانکه دشمن را بپروردن خطاست

نیست درمانش بجز جوع و عطش — تا که سازی رام اندر طاعتش

چون شتر در راه باری دارکش — بار طاعت بر وی از جبار کش

بار اینو را بجان باید کشید — ورنه همچون سنگ زیان باید کشید

هر که گردن میکشد زین بارها — باشد از نفرین بر و انبارها

چون شتر مرغی که از بارش گریخت — از گلستان حیاتش پر بریخت

هر که بارش را تحمل میکند — در جهان جانش تجمل میکند

کرده بار امانت را قبول — از کشیدن پس نباید شد ملول

روز اول خود فضولی کرده — وان فضولی از جهولی کرده

جنبشی کن ای پسر غافل مباش — چون بلی گفتی بتن تنبل مباش

هر که اندر طاعتش کسلان بود — حاصلش گمراهی و خذلان بود

وقت طاعت تیز رو چون باد باش — وز همه کار جهان آزاد باش

راه پر خوف است و دزدان در زمین — رهبری را به منافی بر زمین

منزلت دور است و بارت بس گران — کوششی کن پس ممان از دیگران

هر که در راه از گراں باراں بود — هر دمش از دیدهٔ خوں باراں بود

لاشه داری سبک کن بار خویش — ور نه در راه سخت بینی کار خویش

چیست بارت جیفهٔ دنیائے دوں — گرنپے آں گشتهٔ خوار و زبوں

در بیان ترک خود آرائی و خود ستائی

هرچه آرائی بدستار اے پسر — تا توانی دل بدست آر اے پسر

تا نه گیری ترک عز و مال و جاه — از همه برسر نیائی چوں کلاه

نیست مردی خویشتن آراستن — قصد جاں کرد آنکه او آراستن

نیست برتن بهتر از تقوی لباس — در تکلف مرد راه نبود اساس

هر که او در بند آرائش بود — در جهاں فرزند آسایش بود

عاقبت جز نامرادی نبودش — بهرهٔ از عیش و شادی نبودش

خود ستائی پیشهٔ شیطاں بود — هر که خود را کم زند مرداں بود

گفت شیطاں من ز آدم بهترم — تا قیامت گشت ملعون لاجرم

از تواضع خاک مردم مے شود — نور نار از سرکشی گم مے شود

رانده شد ابلیس از مستکبری — گشت مقبل آدم از مستغفری

شد عزیز آدم چو استغفار کرد — خوار شد شیطاں چو استکبار کرد

دانه پست افتد زبر دستش کنند — خوشه چوں سر بر کشد پستش کنند

در بیان آثار ابلهاں

چار چیز آمد نشان ابلهے — با تو گویم تا بیابی آگهے

عیب خود را او نه بیند در جهاں — باشد اندر جستن عیب کساں

تخمِ بخل اندر دل خود کاشتن
ہر کہ خلق از خلق او خود نیست
ہر کہ او را پیشہ بدخوئی بود
خوئے بد در تن بلائے جان بود
بخل شاخے از درخت دوزخ است
روئے جنت را کجا بیند بخیل
باش از بخل بخیلاں بر کراں

آنکہ امید سخاوت داشتن
ہیچ قدرش بر در معبود نیست
کار او پیوستہ بدروئی بود
مردم بدخو نہ از انسان بود
واں بخیلک از سگاں مسلخ است
پشۂ افتادہ زیر پائے پیل
تا نباشی از شمار ابلہاں

در بیانِ عافیت

از بلا تا رستہ گردی اے عزیز
روئے دست از نفس و دنیا باز دار
گر بہ حرص و آز گردی مبتلا
آنکہ نبود ہیچ نقدش در میان
نفس و دنیا را رہا کن اے پسر
اے بسا کس کز برائے نفس زار
از برائے نفس مرغ نامراد
تا دولت آرام یابد اے پسر
از عذاب قہر حق ایمن مباش
در بلا یاری مخواہ از ہیچ کس
ہر کہ از بخانہ عذرش بخواہ

باز باید داشتن دست از دو چیز
تا بلا ہا را نباشد با تو کار
با تو رو آرد ز ہر سو صد بلاء
ہر کجا باشد بود اندر امان
تا رہی از ہر بلا و ہر خطر
در بلا افتاد و گشت از غم نزار
آمد و در دام صیاد او فتاد
بو د تا بود جہاں یکساں شمر
در پئے آزار ہر مومن مباش
زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
تا نہ باشد خصم تو در عرصہ گاہ

گر غنا خواہد کسے از ذو المنن ‌‌ | ‌‌ در قناعت میتوانش یافتن

در بیان عقل و عاقلاں

ہر کرا عقلست و دانش اے عزیز ‌‌ | ‌‌ دور باید بودنش از جا چیز

کار خود با ناسزا نہ کند رہا ‌‌ | ‌‌ مرداں نہ کند بجائے ناسزا

عقل داری میل بدکاری مکن ‌‌ | ‌‌ زیرکی چو بگذشتی سبکساری مکن

ہر کرا از علم دل روشن بود ‌‌ | ‌‌ در زمانہ با صلاح آن بود

تا شوی پیش از ہمہ در روزگار ‌‌ | ‌‌ دست بر نان و نمک بکشادہ دار

تا تو باشی در زمانہ دادگر ‌‌ | ‌‌ زیر دستاں را نکو دار اے پسر

ہر کہ بر پند خود آمد استوار ‌‌ | ‌‌ پند او را دیگراں بندند کار

ہر کہ از گفتار خود باشد ملول ‌‌ | ‌‌ قول او را دیگرے نکند قبول

ہر چہ باشد در شریعت ناپسند ‌‌ | ‌‌ دور باش از وے چو ہستی ہوشمند

تا صواب کار بینی سر بسر ‌‌ | ‌‌ بر مراد خود مکن کارے پسر

در بیان رستگاری

ہست بیشک رستگاری در سہ چیز ‌‌ | ‌‌ باز گویم یاد گیرش اے عزیز

زاں یکے ترسیدنست از ذو الجلال ‌‌ | ‌‌ دوم آمد جستن قوت حلال

سومی رفتن بود بر راہ راست ‌‌ | ‌‌ رستگار است آنکہ این خصلت وراست

گر تواضع پیش گیری اے جوان ‌‌ | ‌‌ دوست دارند ہمہ خلق جہاں

سر مکن در پیش دنیا دار پست ‌‌ | ‌‌ ور ببینی بیشک رود دینت ز دست

ہر کہ او از حرص دنیا دار شد ‌‌ | ‌‌ بیگماں از وے خدا بیزار شد

بہر فورستائی دنیادار را
تا کہ چہ خواہی کردن این مردار را

مردگانند اغنیائے روزگار
اے پسر با مردگاں صحبت مدار

مال و زر بے حد بدست آوردہ گیر
بعد ازاں در گور حسرت بردہ گیر

در بیانِ فضیلتِ ذکر

باش دایم اے پسر در یادِ حق
گر خبر داری ز عدل و دادِ حق

زندہ دار از ذکر صبح و شام را
در تغافل مگذراں ایام را

یادِ حق آمد غذا این روح را
مرہم آمد این دلِ مجروح را

یادِ حق گر مونسِ جانت بود
کے ہوائے کاخ و ایوانت بود

گر زمانے غافل از رحمان شوی
اندر آن دم ہمدمِ شیطان شوی

مومنا ذکرِ خدا بسیار گوئے
تا بیابی در دو عالم آبروئے

ذکر را اخلاص میباید نخست
ذکر بے اخلاص کے باشد درست

ذکر بر سہ وجہ باشد بے خلاف
تو ندانی این سخن را از گزاف

عام را نبود بجز ذکرِ زبان
ذکر خاصاں باشد از دل بیگماں

ذکرِ خاص الخاص ذکرِ سر بود
ہر کہ ذاکر نیست او خاسر بود

ذکر بے تعظیم گفتن بدعت است
و اندران یک شطرِ دیگر حرمت است

ہست مر ہر عضو را ذکرِ دگر
ہفت اعضا ہست ذاکر اے پسر

ذکرِ چشم از خوفِ حق بگریستن
باز در آیاتِ او نگریستن

یاریِ ہر عاجز آمد ذکرِ دست
ذکر با خویشاں تو یاری کردن است

استماعِ قولِ رحمان ذکرِ گوش
تا توانی روز و شب در ذکرِ گوش

اشتیاق حق بود ذکر دلت — کوشش تا این ذکر گردد حاصلت

آنکه از جهلست دایم در گناه — کے حلاوت یابد از ذکر اله

خواندن قرآن بود ذکر لسان — هر کرا این نعیست هست از مفلسان

شکر نعمت ہائے حق میکن مدام — تا کند حق بر تو نعمت ها تمام

حمد خالق بر زبان دار اے پسر — عمر تا بر باد ندهی سر بسر

لب مجنبان جز بذکر کردگار — زانکه پاکان را همین بودست کار

در بیان عمل چهار چیز

بر همه کس نیک باشد چار چیز — با تو گویم یاد گیرش اے عزیز

اول آن باشد که باشی دادگر — هم ز نقل خویش باشی باخبر

با شکیبائی تقرب کردن است — حرمت مردم بجا آوردن است

در بیان خصلت ذمیمه

چار چیز دیگر اے نیکو سرشت — هست از جمله خلایق نیک زشت

زان چهار اول حسد کینی بود — زان گذشتی عجب و خودبینی بود

خشم را دیگر فرو ناخوردن است — خصلت چارم بخیلی کردن است

اے پسر گم گرد گرد این خصال — ز برائے آنکه زشتست این فعال

غل و غش بگذار چون تر پاک شو — پیش از آنکه خاک گردی خاک شو

حرص بگذار و قناعت پیشه کن — آخر از مردن یکے اندیشه کن

با محبان باش دایم همنشین — تا توانی روئے اعدا را مبین

در بیان سعادت و نصیحت

بر سعادت چار چیز آمد دلیل / شرح این هر چار بشنو اے خلیل

از سعادت هر کران باشد نشان / باشدش تدبیر با با دوستان

هر کرا باشد سعادت رهنمائے / صبر دارد از جفائے ناسزائے

هر کرا بخت و سعادت گشت یار / در جهان باشد بدشمن سازگار

گر تو خود نارهوارا گشتهٔ / وانکه از اهل سعادت گشتهٔ

گر بود با دوستان تدبیر تو / یار باشد دولت دستگیر تو

از بهر خود هر که کارے میکند / بخت و دولت زو فرارے میکند

دشمن خود را نباید زد بتیر / گر توانی کشتن او را با شکر

تا توانی جور اهلان را بکش / گر همیخواهی که یابی عیش و خوش

چون ترا آمد مقامے سازگار / بر نه بندی رخت ازانجا زینهار

در نصیحت آنکه نپذیرد سخن / با چنین کس پند خود ضایع مکن

خوئے بد را نیک کردن مشکل است / جهد کردن بهر او بیحاصل است

بنده را گر نیست در کار رضا / کے تواند بار گرداند قضا

هر که او استیزه با سلطان کند / کار خود را سر بسر ویران کند

هر که او باغی شود از بادشاه / روز او چون تیره شب گردد سیاه

در بیان علامت مدبران

چار چیز آمد نشان مدبری / یادگیرش گر تو روشن خاطری

مدبری باشد به ابله مشورت / پس به جاهل دادن سیم و زرت

هر که پند دوستان نکند قبول / در حقیقت مدبر است آن بوالفضول

هر کہ از دنیا نہ گیرد عبرتے
مشورت ہر کس کہ با ابلہ کند
آنکہ مال و زر دہد با جاہلان
زر چو جاہل را ہمے آید بکف
نشنو و از دوست مدبر پند را
عبرتے گیر از زمانہ اے جوان
ہر کرا از عقل آگاہی بود

ہست از آن مدبر جہان را نفرتے
دیو ملعونش سبک گمراہ کند
آنچناں کس کے بود از مقبلاں
میکند اسراف میسازد تلف
از جہالت نگسلد پیوند را
تا نباشی از شمار مدبراں
نزد او ادبار گمراہی بود

در بیان آنکہ چہار چیز را حقیر نباید شمرد

چار چیز آمد بزرگ و معتبر
زاں یکے خصم او دیگر آتش است
چار مے دانش کہ آراید ترا
ہر کہ در چشمش عدو باشد حقیر
ورز آتش چو شد افروختہ
علم اگر اندک بود خوارش مدار
رنج اندک را بکن غمخوارگی
درد سر را گر نجوید کس علاج
باش از قول مخالف پر حذر
آتش اندک توان کشتن بآب

مے نماید خرد و لیکن در نظر
یار بیماری کز و دل ناخوش است
این ہمہ تا خرد ننماید ترا
از بلائے او کند روزے فقیر
بینی از وے عالمے را سوختہ
زانکہ دارد علم قدر بے شمار
ورنہ بینی عجز در بے چارگی
خوف آن باشد کہ بر گردد مزاج
پیش ازاں کز پا در آئی اے پسر
وائے آن ساعت کہ گیرد التہاب

در بیان مذمت خشم و غضب

ای پسر ہر کس کہ دارد چار چیز | چار دیگر ہم بود موجود نیز

عاقبت رسوائی آید از لجاج | خشم را نکند پشیمانی علاج

بیگمان از کبر خیزد دشمنی | حاصل آید خواری از کاہل تنی

چون لجوجی در میان پیدا شود | بندۂ از شومئے او رسوا شود

خشم خود را چونکہ راند جاہلے | خیر پشیمانیش نبود حاصلے

ہر کہ گشت از کبر بالا گردنش | دوستان گردند آخر دشمنش

کاہلی را ہر کہ سازد پیشۂ | آید از خواری بپایش تیشۂ

خشم خود را گر فرو نخورد کسے | عاقبت بیند پشیمانی بسے

ہر کہ او افتادہ و تن پرورست | نیست آدم کمتر از گاو خرست

در بیان بے ثباتی چہار چیز و پرہیز ازان

چار چیز اے خواجہ کم دارد بقا | گوش دار اے مومن نیکو لقا

جور سلطان را بقا کمتر بود | پس عتاب اصدقا کمتر بود

دیگراں مہرے کہ بینی از زنان | بے بقا چون صحبت ناجنس دان

بارعیت چون کند سلطان ستم | مر ورا باشد بقا در ملک کم

گر ز را از دوستان آید عتاب | کم بقا باشد چو خط بر روئے آب

گرچہ باشد زن زمانے مہربان | چون کم آید مہرہ بکشاید زبان

چون بہ ناجنسان نشیند آدمی | کمترک بیند از ایشان ہمدمے

زاغ چون فارغ ز بوئے گل بود | نفرتش از صحبت بلبل بود

صحبت ناجنس جانکاہے بود | جملہ را زین حال آگاہی بود

چوں ترا نا جنس آید در نظر — اے پسر چوں باد ازوے در گذر

دربیان آنکہ چہار چیز از چہار چیز کمال میابد

چار چیز از چار دیگر شد تمام — چوں شنیدی یاد میدار اے غلام

دانش مرد از خرد گیرد کمال — از عمل دینت ہمے یابد کمال

دینت از پرہیز کامل مے شود — نعمت از شکر شامل میشود

ہست دانش را کمالات از خرد — بے عمل را اہل دیں کس نشمرد

شکر نعمت را کمالے میدہد — غافلاں را گوشمالی مے دہد

شکر ناکردن زوال نعمت است — بہرۂ شاکر کمال نعمت است

علم را بے عمل نتواں کار بست — پیش بے عقلاں نمی باید نشست

بے خرد دانش و بالش اے پسر — علم مغز و عقل بال است اے پسر

ہر کہ علمے دارد و نبود بر آں — از طریق عقل باشد بر کراں

دربیان آنکہ باز گردانیدن آں محال است

چار چیز ست آنکہ بعد از رفتنش — از محالات ست دیگر گفتنش

چوں حدیثے رفت تا کہ بر زباں — تا کہ تیرے جست بیروں از کماں

باز چوں آرد حدیث گفتہ را — کس نہ گرداند قضائے رفتہ را

باز کے گردد چو تیر انداختی — ہمچنیں عمرت کہ ضایع ساختی

ہر کہ بے اندیشہ گفتارش بود — پس ندامتہائے بسیارش بود

تا نہ گفتی مے توانی گفتنش — چوں بگفتی کے تواں نہفتنش

دربیان غنیمت دانستن عمر

عمر را میدان غنیمت هر نفس
هیچکس از خود قضا را رد نه کرد
هر که مے خواهد که باشد در امان
مے سزد گر عمر را دار اے عزیز

چون دو دیگر نباید باز پس
هر که راضی از قضا شد نیک کرد
مهر مے باید نهادن بر زبان
چون رود پیشش نه خواهی یافت نیز

در بیان خموشی و سخاوت

حاصل آید چار چیز از چار چیز
خامشی را هر که سازد پیشه
گر سلامت بایدت خاموش باش
از سخاوت مرد باید سروری
هر که او شد ساکت و خاموش کرد
گر همی خواهی که باشی در امان
هر کرا عادت شود جود و کرم
هر که کار نیک یا بد مے کند
اے برادر بندهٔ معبود باش
باش از بخل بخیلان پُر حذر

یاد گیر این نکته از من اے عزیز
گردد ایمن بود ش اندیشه
گشت ایمن هر که نیکی کرد فاش
شکر نعمت آورد افزون تری
از سلامت گشت برخوردار کرد
رو نکوئی کن تو با خلق جهان
در میان خلق گردد محترم
آن همه میدان که با خود میکند
تا توانی با سخا و جود باش
تا نه سوزد مر ترا نار سقر

در بیان چیز یکه خواری آورد

چار چیز است برد از چار چیز
هر که زو صادر شود این چار کار
چون سوال آورد گردد خوار مرد

نشنود این نکته جز اهل تمیز
بیند او چار دگر بے اختیار
ماند تنها هر که استخفاف کرد

هر که در پایان کارے ننگرد	عاقبت روزے پشیمانی خورد
هر که نه کند احتیاط کارها	بر دلش آخر نشیند بارها
هر که گشت از خوے بد ناسازگار	دوستان بشتک کنند ازوے فرار

در بیان آنچه آدمی را شکست آورد

آدمی را چار چیز آرد شکست	با تو گویم گوشدار اے حق پرست
دشمن بسیار و دام بے شمار	جرم بچه و عیال پر قطار
وائے مسکینے که غرق دام شد	هر دم او از غصه خون آشام شد
هر کرا بسیار باشد دشمنش	خیره گردد هر دو چشم روشنش
هر کرا اطفال بسیارش بود	در زمانه زاری کارش بود

در بیان صفت زنان و صبیان

چار چیز است از خطاها اے پسر	گوش دارش با تو گویم سر بسر
اول از زن داشتن چشم وفا	ساده دل را بس خطا باشد خطا
ایمنی زابله خطائے دیگر ست	صحبت صبیان ازینها بدتر ست
چارمی از مکر دشمن ایمنی	کے کند دشمن بغیر از دشمنی

در بیان عطائے حق

چار چیز است از عطائے کریم	با تو گویم یاد گیرش اے سلیم
فرض حق اول بجا آوردن ست	والدین از خویش راضی کردن ست
حکم دیگر چیست با شیطان جهاد	چارمے نیکی به خلق نامراد

در بیان آنکه عمر زیاده کند

مے فزاید عمر مرد از چار چیز
اول آوردن بگوش آواز خوش

سوم آمد ایمنی بر مال و جان
آنکہ کارش بر مراد دل بود

این نصیحت بشنو اے جان عزیز
وانگہے دیدن جمال ماہ وش

مے فزاید عمر مردم را ازان
در بقا افزونیش حاصل بود

در بیان آنکہ عمر را بکاہد

عمر مردم را بکاہد پنج چیز
شد یکے زان پنج در پیری نیاز

ہر کہ او بد مردہ انداز د نظر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان

ہر کہ او از دشمنان ترسان بود

یاد دارش چون شنیدی اے عزیز
پس غریبی وانگہے رنج دراز

عمر او بیشک بکاہد اے پسر
عمر را اینہا ہمے دارد زیان

کار او ہر لحظہ دیگر سان بود

در بیان باعث زوال سلطنت

چار چیز آمد فساد پادشاہ
اول اندر مملکت جور امیر

رنج شہ باشد خیانت در وزیر
چون کند در ملک شاہ میرے ستم

چون بود عاقل وزیرے بے خبر
گر خلل در کاتب دیوان بود

گر امیران را شود قوت پدید
چون حق صلاح در وجود شہ بود

با تو میگویم ولے دارش نگاہ
دیگر آن غفلت کہ باشد در وزیر

بد بود گر قوتے باید اسیر
پادشاہ را زین سبب باشد الم

ملک شاہ از وے بود زیر و زبر
عاقبت رنج دل سلطان بود

در ولایت فتنہ ہا گردد جدید
دست میران از ستم کوتاہ بود

گر نه باشد واقف و دانا وزیر — بادشاه را ره بود در رنج کثیر
گر نه دارد شه سیاست ابکار — ملک ویران گردد از هر بکار

در بیان آنکه آبرو نریزد

دور باش از پنج خصلت اے پسر — تا نریزد آبرویت در نظر
اولا کم گوئے با مردم دروغ — زانکه گردی ازدروغ عزت بے فروغ
هر که استیزه کند با مهتران — آبروئے خود بریزد همچنان
پیش مردم هر کرا نبود ادب — گر بریزد آبرو نبود عجب
از سبکساران مباش اے نیکخوئے — کز سبکساری بریزد آبروئے
اے پسر با کمتران کمتر ستیز — وز حماقت آبروئے خود مریز
گر به عالم آبرو مے بایدت — دائما خلق نکو مے بایدت
هر که آهنگ سبکساری کند — زآبروئے خویش بیزاری کند
جز حدیث راست با مردم مگوئے — تا نه گردد آبرویت آبجوئے
از خلاف و از خیانت باش دور — تا بود پیوسته در روئے تو نور
گر همے خواهی که گویندت نکو — اے برادر هیچکس را بد مگو
تا نباشی در جهان اندوهگین — از حسد در روزگار کس مبین

در بیان آنکه آبرو بیفزاید

مے فزاید آبرو از پنج چیز — با تو گویم بشنو اے اهل تمیز
در سخاوت گوش گر داری غنا — تا فزاید آبرویت از سخا
بندہ باری و وفاداری گزین — زانکه آب روئے افزاید زمین

هر که او بر خلق بخشاید ہمے
چون بکار خویش حاضر بوده
از سخاوت آبرو افزون بود
هر کرا بر خلق بخشایش بود
باش دایم بردبار و باوفا
تا بماند رازت از دشمن نهان
تا نه گردی پیش مردم شرمسار
اے برادر پرده مردم مدر
با هوائے دل مکن زنهار کار
تا زبانت باشدے خواجه دراز
قدر مردم آشناس اے محترم
هر کرا قدرے نباشد در جهان
از قناعت هر کرا نبود نشان
بر عدوے خویش چون یابی ظفر
دائما مے باش از حق ترسگار
با تواضع باش و خو کن با ادب
بردباری جوئی و بے آزار باش
صبر و علم و حلم تریاق دل اند
همچو تریاق اند دانایان دهر

بیشک آبروئے افزاید ہمے
آبروئے خویش افزوده
زر بخیلی بے خرد ملعون بود
آبروئے او در افزایش بود
تا بروئے خویش بینی صد ضیا
سر خود با دوستان کمتر رسان
آنچه خود ننهاده باشی بر مدار
تا ندرد پرده ات شخصے دگر
تا نیاری روے پس پشیمانیت بار
دست کوتاه دار هر جانب مناز
تا شناسد دیگرے قدر تو هم
زنده مشمارش که هست از مردگان
کے توانگر سازدش مال جهان
عفو پیشش آر و از جرمش در گذر
نیز مے باش از رحمتش امیدوار
صحبت پرهیزگاران مے طلب
تا که گردد در هنر نام تو فاش
حرص و بغض و کینه زهر قاتل اند
قاتل اندازی خواجه نادان چو زهر

مردم از تریاق مے یابد نجات	خوے کسے از زہر کے یابد حیات
فخر جملہ عملہا نان دادن است	در بر وے دوستان بکشادن است
گرچہ دانا باشی و اہل ہنر	خویش را کمتر ز ہر نادان شمر

دربیان علامت نادان

شد دو خصلت مرد نادان را نشان	صحبت صبیان و رغبت با زنان

دربیان صفت زندگانی

تا خوشی در زندگانی اے ولید	مرد را از خوئے بد گردد پدید
آنکہ نبود مرد را فعل نکو	مردہ میدانش کہ نبود زندہ او
ہر کہ گوید عیب تو اندر حضور	مے نماید راہ از ظلمت بنور
مر ترا ہر کس کہ باشد رہنمائے	شکر او میباید آوردن بجائے
مر خردمندان عالم را شناس	خلق نیکو شرم نیکوتر لباس
حال خود را از دو کس پنہان مدار	از طبیب حاذق و از یار غار
تا صواب کار بینی سر بسر	بر مراد خود مکن کار اے پسر
تا توانی با زنان صحبت مجوئے	راز خود را نیز با ایشان مگوئے
آنچہ اندر شرع باشد ناپسند	گرد آن ہرگز مگرد اے ہوشمند
ہرچہ زاکردست حق بر تو حرام	دور باش از وے کہ باشی نیکنام
چونکہ روزی بر تو بکشاید خدائے	دل کشادہ دار تنگی کم نمائے
تازہ رو خوش سخن باش اے اخی	تا بود نام تو در عالم سخی
بر مخور اندوہ مرگ اے بوالہوس	چونکہ وقت آید نہ گردد پیش و پس

دل ز غل و غش همیشه پاک دار — تا توانی کینه در سینه مدار

تکیه کم کن خواجه بر کردار خویش — دل بنه بر رحمت جبار خویش

بهترین چیزها خلق نکوست — خلق خلق نیک را دارند دوست

رو فروتر باش دایم ای خلف — کین بود آرایش اهل سلف

آنکه باشد در کف شهوت اسیر — گرچه آزاد است او را بنده گیر

گر تو بینی ناکسی را دستگاه — حاجت خود را از و هرگز مخواه

بر در ناکس قدم هرگز مبر — در ببینی هم مپرس از وی خبر

تا توانی کار ابله را مساز — کار فرمایش وی کمتر نواز

در بیان احتراز از دشمنان

از دو کس پرهیز کن ای هوشیار — تا نه بینی تلخی از روزگار

اول از دشمن که او شد تیره روست — وانگهی از صحبت نادان دوست

خویش را از نزد دشمن دور دار — یار نادان را ز خود مهجور دار

ای پسر کم گوی با مردم درست — در نگوئی از تو گر دانند پست

بهترین خصلت روانی کراست — آنکه او در الصفا و الصافش نخواست

چون حدیث خوب گوئی با فقیر — به بود زانش که پوشانی حریر

خشم خوردن پیشهٔ هر مرد رست — تلخ باشد وز شکر شیرین تر است

هر که با مردم نه سازد در جهان — زندگانی تلخ دارد همچنان

آنکه شوخ ست و ندارد شرم نیز — وانکه او ناپاک را دست آید عزیز

از ملامت تا بمانی در امان — باش دایم همنشین زیرکان

در بیان آنکه خواری آورد

هشت خصلت آورد خواری بروے | با تو گویم گر ہمے گوئی بگوے
اول آن باشد که مانند مگس | مرد ناخوانده شود مہمان کس
ہر که او مہمان کس ناخوانده شد | تو مردم خوار و زار و رانده شد
دیگر آن باشد که نادانی رود | کد خدائے خانۂ مردم شود
کار کردن بر حدیث آن دو مرد | کز سر جہل اند دائم در نبرد
ہر که بنشیند زبر دست صدر | گر رسد خواری بروشین نیست دو
نیست جمعی را چه بر قول تو گوش | صد سخن گر باشدت یکسر بپوش
حاجت خود را مگو با دشمنان | زین بتر خواری نباشد در جہان
از فرومایه مراد خود مجوے | تا نباید مر ترا خوارے بروے
با زن و کودک مکن بازی بلا | تا نه گردی خوار و زار و مبتلا

در بیان زندگانی خوش

در جہان شش چیز مے آید بکار | اولاً یار و طعام خوشگوار
خوش بود یار موافق در جہان | یار مخدومی که باشد مہربان
ہر سخنگان راست گوئے و دوست | به ز دنیا زانکه در وے نفع تست
آنچه از ان عالم است در بہاش | عقل کامل و ان تو رو دل آشنا باش
دشمن حق را نشاید داد دوست | بازگشت جمله چون آخر بدوست
عیب کس با وے نباید نمود | زانکه نبود ہیچ کسے بے غدور
از خدا خواه آنچه خواہی اے پسر | نیست در دست خلایق خیر و شر

بندگان را نیست ناصر جز آکہ	یاری از حق خواہ واز غیرش مخواہ
آنچہ از قہر خدا ترسد بسے	بگمان ترسند از وے ہر کسے
از بدی گفتن زبان را ہر کہ بست	کرد شیطان لعین را زیر دست

در بیان آنکہ اعتماد را نشاید

کس نباید پنج چیز از پنج کس	یاد گیر از ناصح اے صاحب نفس
نیست اندر دل دوستی اندر ملوک	این سخن باور کند اہل سلوک
سفلہ را با مروت ننگرے	ہیچ بد خوے نباید مہترے
ہر کہ بر حال کسان دارد حسد	بوئے رحمت بر دماغش کے رسد
آنکہ کذاب است میگوید دروغ	نیست او را در وفاداری فروغ

در بیان نصیحت و خیر اندیشی

ہر کرا سہ کار عادت باشدش	در جہان بخت و سعادت باشدش
اولا گر بیند عیب کسان	در ملامت ہیچ نکشاید زبان
ہر کرا بیند براہ ناصواب	سر براہش آر تا یابے ثواب
زحمت خود را ز مردم دور دار	بار خود بر کس میفگن زینہار

در بیان تسلیم

گر ہمیخواہی کہ باشی رستگار	رخ مگردان اے برادر زسہ کار
اولا دیدن بود حکم قضا	بعد ازان جستن بجان و دل رضا
چیست سوم دور بودن از جفا	ہر کہ این دارد بود اہل صفا
ہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز	جز براہ حق نہ بخشد ہیچ چیز

صدقه کالوده گردد با ریا	کے بود آن خیر مقبول خدا
گر عمل خالص نباشد همچو زر	قلب ناقد نیارد در نظر
تا توانی گر باشی اندر روزگار	نفس را از آرزوها باز دار

در بیان کرامت حق

چار چیز ست از کرامتهائے حق	یاد دارش چون زمن گیری سبق
اولا صدق زبانست در سخن	وانگهی حفظ امانت فهم کن
پس سخاوت هست از فضل اله	فضل حق در نظر داری نگاه
تا توانی دور باش از سود خوار	زانکه هست از دشمنان کردگار
هر کرا حق داده باشد این چهار	باشد آن کس مومن و پرهیزگار
پیش مردم آنکه رازت کرد فاش	همدم آن ابلۀ باطل مباش
هر که باشد مانع عشر و زکوٰة	وانکه غافل وار بگذارد صلوٰة
پر حذر باش از چنان کس زینهار	تا نه سوزد مر ترا آسیب نار

در بیان فرو خوردن خشم

لذت عمرت اگر باید بدهر	باش دائم پر حذر از خشم و قهر
چون نه گردد خلق با خوئے تو راست	گر بخشے هر دمان سازی رواست
اے برادر تکیه بر دولت مکن	یاد دار از ناصح خود این سخن
سود نکند گر گریزی از قضا	هر چه مے آید بدان میده رضا
زانچه حاصل نیست دل خورسند دار	گوش دل را جانب این پند دار
هر که او با دوستان یکدل بود	جمله مقصود دلش حاصل بود

در بیان جهان فانی

در جهان دانی که باشد معتبر ‌‌ ‌ آنکه او را باک نه بود از خطر
کم کند با کس وفا این روزگار ‌ ‌ ‌ جور نازد نیستش با هر کار
آنکه با تو روز نعم بود دوست یار ‌ ‌ ‌ روز شادی هم بپرستش زینهار
روز محنت گر تو پرواهی بکس ‌ ‌ ‌ روز محنت باشدت فریاد رس
چون بیابی وقتی از مستعان ‌ ‌ ‌ اندران دولت بپرس از دوستان
مر ترا هر کس که یار غم بود ‌ ‌ ‌ چون رسد شادی همان همدم بود

در بیان معرفت الله

معرفت حاصل کن ای جان پدر ‌ ‌ ‌ تا بیابی از خدای خود خبر
به که عارف شد خدای خویش را ‌ ‌ ‌ در فنا بیند بقای خویش را
هر که او عارف نباشد زنده نیست ‌ ‌ ‌ قرب حق را لایق ار زنده نیست
هر که او را معرفت حاصل نشد ‌ ‌ ‌ هیچ با مقصود خود واصل نشد
نفس خود را چون تو بشناسی ولا ‌ ‌ ‌ حق تعالی را بدانی با عطا
عارف آن باشد که باشد حق شناس ‌ ‌ ‌ هر که عارف نیست گردد ناسپاس
هست عارف را بدل مهر و وفا ‌ ‌ ‌ کار عارف جمله باشد با صفا
هر که او را معرفت بخشد خدای ‌ ‌ ‌ غیر حق او در دل نیست جای
نزد عارف نیست دنیا را خطر ‌ ‌ ‌ بلکه به خود نیستش هرگز نظر
معرفت فانی شدن در وی بود ‌ ‌ ‌ هر که فانی نیست عارف کی بود
عارف از دنیا و عقبی فارغ ست ‌ ‌ ‌ زانچه باشد غیر مولی فارغ است

همت عارف لقائے حق بود	زانکه در حق فانئ مطلق بود

در بیان مذمت دنیا

باچه ماند این جهان گویم جواب	آنکه بیند آدمی چیزے بخواب
چون شوے بیدار از خواب العزیز	حاصلے نبود ز خوابت هیچ چیز
همچنین چون زندهٔ افتاد و سرد	هیچ چیزے از جهان با خود نبرد
هر کرا بود سنت کردار نکو	در ره عقبے بود همراه بود
این جهانرا چون زنے دان خوبروے	خویش را آراید اندر چشم شوے
مرد راے پرورد اندر کنار	مکر و شیوه مے نماید بے شمار
چون بباید خفته شوئے را ناگهاں	بیگمان سازد بلاکش آن زمان
بر تو باید اے عزیز پر هنر	کز چنین مکاره باشی پر حذر

در بیان ورع

در ورع ثابت قدم باش ای پسر	گر همیخواهی که گردی در سفر
خانه دین آباد گردد از ورع	لیک میگردد خرابی از جمع
هر که از علم ورع گیرد سبق	دور باید بود نفش از غیر حق
ترسگاری از ورع پیدا شود	هر که باشد بے ورع رسوا شود
با ورع هر کس که خود را کرد راست	جنبش و آرامش از بهر خدا است
آنکه در حق دوستی دارد طمع	در محبت کاذبش دان بے ورع

در بیان تقوے

چیست تقوے ترک شبهات و حرام	از لباس و از شراب و از طعام

هرچه افزون است اگر باشد حلال — نزد اصحاب ورع باشد وبال
چون ورع شد یار با علم و عمل — حسن اخلاص تا نیابد خلل
ناگهان ای بنده کردی گر گناه — توبه کن در حال و عذر آن بخواه
چون گناه نقد آمد در وجود — توبه نسیه ندارد هیچ سود
در انابت کاهلی کردن خطاست — بر امید زندگی کان بیوفاست

در بیان فواید خدمت

تا توانی ای پسر خدمت گزین — تا شود اسپ مرادت زیر زین
بنده چون خدمت مردان کند — خدمت او گنبد گردان کند
بهر خدمت هر که بر بندد میان — باشد از آفات دنیا در امان
هر که پیش صالحان خدمت کند — ایزدش با دولت و حرمت کند
خادمان راهست در جنت مآب — روز محشر بی حساب و بی عتاب
خادمان باشند اخوان را شفیع — جای ایشان در جهان باشد رفیع
گرچه خادم عاصی و مفلس بود — بهتر از صد عابد ناکس بود
می دهد هر خادمی را امتحان — اجر و مزد صائمان و قائمان
بهر خدمت هر که بر بندد کمر — از درخت معرفت یابد ثمر
هر که خادم شد خدایش می دهد — هم ثواب غازیانش می دهد

در بیان صدقه

در امان باشی ز قهر کردگار — صدقه می ده در نهان و آشکار
صدقه ده هر بامداد و هر پگاه — تا بلاها از تو گرداند اله

هر که او را خیر عادت مے شود
بیگمان عمرش زیادت مے شود

آنکه نیکی مے کند در حق شناس
بهترین مردمان او را شناس

آنکه از وے هست مردم را ضرر
درمیان خلق رو نبود بتر

دین ندارد هر که نبود ترسگار
نیست عقل آنرا که باشد نابکار

با ورع باش اے پسر گر مومنی
کافرے از قهر حق گر ایمنی

هر کرا نبود ورع ایمانش نیست
هر کرا نبود حیا احسانش نیست

توبه نبود هر کرا توفیق نیست
حق نه بیند هر کرا تحقیق نیست

دربیان تعظیم مهمان

اے برادر مهمان را نیک دار
هست مهمان از عطائے کردگار

مهمان روزی بخود مے آورد
پس گناه میزبان را مے برد

هر کرا اجبار دارد دشمنش
باز دارد مهمان از مسکنش

اے برادر دار مهمان را عزیز
تا بیابی عزت از رحمان تو نیز

مومنے کو داشت مهمان را نکو
حق گشاید باب جنت را برو

هر کرا شد طبع از مهمان ملول
از وے آزرده خدا و هم رسول

بندهٔ کو خدمت مهمان کند
خویش را شایسته رحمان کند

هر که مهمان را بروئے تازه دید
از خدا الطاف بے اندازه دید

از تکلف دور باش اے میزبان
تا گرانی نبودت از مهمان

مهمان را اے پسر اعزاز کن
گر بود کافر برو در باز کن

هست مهمان از عطاهائے کریم
هر که زو نهان شود باشد لئیم

معرفت داری گره بر زر مبند
چون رسد مهمان بروئیش در مبند

خیز و بر خوان کسے مهمان مشو
چون رسد مهمان از و پنهان مشو

هر که مهمان را گرامی میکند
کوششے در نیکنامی میکند

هر که مهمانت شود از خاص و عام
پیش او مے باید آوردن طعام

زانچه داری اندکی و بیش اے پسر
برده باید پیش پیش رویش اے پسر

نان بده بر جایعان بهر خدائے
تا دهندت در بهشت عدن جائے

با تن عور آنکه بخشد جامهٔ
حق دهد او را ز رحمت نامهٔ

هر که تو بے با تن عورے دهد
در دو عالم ایزدش نوری دهد

گر بر آری حاجت محتاج را
بر سر از اقبال یابی تاج را

هر کرا باشد بدولت بخت یار
خیر ورزد در نهان و آشکار

اے پسر هرگز مخور نان بخیل
کم نشین در عمر بر خوان بخیل

نان ممسک جمله رحمت و عنا
مے شود نان سخی نور و صفا

تا نخواندت بخوان کس مرو
در پئے مردار چون کرگس مرو

چشم نیکی از خسیس دون مدار
سقف ویران را تو بر استون مدار

گر کنی خیرے تو آن از خود مبین
هر چه بینی نیک بین و بد مبین

در بیان علامات احمق

سه علامت دان که در احمق بود
اولاً غافل ز یاد حق بود

گفتن بسیار عادت باشدش
کاهلی اندر عبادت باشدش

اے پسر چون احمق و جاهل مباش
یکدم از یاد خدا غافل مباش

هر که او از یاد حق غافل شود
از حماقت در رهِ باطل شود

هیچ از فرمانِ حق گردن متاب
تا نمانی روز محشر در عذاب

باطلے را اے پسر گردن منه
نقد مردان را بهر کودن منه

در قضائے آسمانی دم مزن
هر کسے ابشین بین و کم مزن

دست خود را سوئے نامحرم میاز
جانب مال یتیمان هم میاز

تا توانی راز با همدم مگوئے
گر تو باشی نیز با خود هم مگوئے

تا شوی آزاد مقبول اے عزیز
بے طمع میباش گر داری تمیز

در بیان علاماتِ فاسق

هست فاسق را سه خصلت در نهاد
باشد اول در روش حُبِّ فساد

خصلتش آزردن خلق خداست
دور دارد خویش را از راهِ راست

در بیان علامات شقی

هست ظاهر سه علامت در شقی
مے خورد دائم حرام از احمقی

بے طهارت باشد و بیگاه خیز
هم ز اهل علم باشد در گریز

اے پسر مگریز از اهل علوم
تا نه سوزد مر ترا نارِ سموم

تا توانی هیچ کس را بد مگوئے
پیش مردم عیب هر کس را مجوئے

با طهارت باش و پاکی پیشه کن
وز عذاب گور نیز اندیشه کن

در بیان علامات بخیل

سه علامت ظاهر آمد در بخیل
با تو گویم یادگیرش اے خلیل

اولا از سائلان ترسان بود
وز بلائے جوع هم لرزان بود

چون رسد در رہ بہ خویش و آشنا
بگذرد آنجا و گوید مرحبا

نیست از مالش کسے را فائدہ
کم رسد با کس ز خوانش مائدہ

در بیان قساوت قلب

سخت دل را سہ علامت یافتم
چون بدیدم رو از وبر تافتم

با ضعیفان باشدش جور و ستم
ہم قناعت نبودش با بیش و کم

موعظت ہر چند گوئی بیشتر
ور دل سختش نباشد کارگر

اہل دنیا را بمعنے مردہ دان
تا نہ باشد ہمچنین با مردگان

در بیان حاجت خواستن

حاجت خود را مجوے از زشت روے
آنکہ دارد روے خوب از وے بجوے

مومنے را با تو چون افتد کار
تا توانی حاجت اور ابرار

حاجت خود را جز از سلطان مخواہ
چون نخواہی یافت از دربان مخواہ

از وفات دشمنان شادی مکن
از کسے پیش از کس آزادی مکن

در بیان قناعت

با قناعت سازوایم اے پسر
گرچہ ہیچ از فقر نبود تلخ تر

ہر سحر برخیز و استغفار کن
فرجتے اکنون کہ داری کار کن

ہمنشین خویش را غیبت مکن
غیر شیطان با کسے لعنت مکن

چون شود ہر روز در عالم جدید
از گناہان توبہ مے باید گزید

ہر کرا ترسے نباشد از خدا
خلق ترساند ز ہر چیزے روا

تا توانی حاجت مسکین برآر
تا برآرد حاجتت را کردگار

ہست حالت جملہ در کف عاریت	گر بماند از تو باشد زاریت
عاریت را باز مے باید سپرد	ہیچ کس دیدی کہ زر با خود ببرد
حاصل از دنیا چہ باشد اے امین	نہ گز از کرپاس و سہ گز از زمین
ہر چہ دادی در رہ حق آن تست	آنچہ ماند از تو بلائے جان تست
ہر کہ با اندک ز حق راضی شود	حاجت او را خدا قاضی شود
ہست دنیا بہ مثال قنطرہ	بگذر از وے گر تو دارے روبرہ
ہر کہ سازد بر سر پل خانہ	نیست عاقل او بود - دیوانہ
از خدا نبود روا جستن غنا	ہست مومن را غنا رنج و عنا
فقر و درویشی شفائے مومن است	زانکہ اندر وے صفائی مومن است
مال و اولادت بمعنے دشمن اند	گرچہ نزدیک تو چشم و روشن اند
انما اولادکم را یاد گیر	مال و ملک این جہان بر باد گیر
مرد را رو بدنیا سود نیست	ہر گز مش اندیشہ نابود نیست
ہر کہ از صدقش دل صافی بود	خرقہ یا بالقمہ کافی بود
بندگان حق چو جان را باختند	اسپ ہمت تا ثریا تاختند
تا نتازی در رہ حق ہر چہ ہست	آنچہ مے باید کجا آید بدست
ہر کہ در بند زیادت مے شود	دور از اہل سعادت مے شود

در بیان نتائج سخا گوید

در سخا کوش اے برادر در سخا	تا بیابی از پس شدت رخا

له انما الخ جزو این ہست کہ اموال شما و فرزندان شما فتنہ است یعنی از اللہ تعالی مال و اولاد بہ بندہ عطا میفرماید کہ آیا بندہ کفران نعمت میکند یا شکر کند ٭

باش پیوسته جوانمرد اے اخی — زانکه نبود دوزخے مرد سخی
در رخ مرد سخی نور و صفاست — زانکه در جنت قرین مصطفےاست
حق تعالےٰ بر در جنت نوشت — اینکه جائے اسخیا باشد بهشت
اسخیا را با جهنم کار نیست — جائے ممسک جز درون نار نیست
کار اہل بخل را ابلیس دان — در جهنم همدم ابلیس دان
هیچ ممسک نگذرد سوئے بهشت — بلکه یا او کے رسد بوئے بهشت
آنکه میخوانند مر او را سقر — اہل کبر و بخل را باشد مقر
اے پسر در مردمی مشهور باش — از بخیلی و ز تکبر دور باش
با سخا باش و تواضع پیشه گیر — تا شود روئے دلت بدر منیر

در بیان کارہائے شیطانی

چار خصلت فعل شیطانی بود — واندر اینها هر که رحمانی بود
عطسه مردم چو بگذشت از یکے — باشد آن از فعل شیطان بیشکے
خون بینی نیز از شیطان بود — زانکه ظاهر دشمن انسان بود
خامیازه فعل شیطان ست و قے — اے پسر ایمن مباش از مکر وے

در بیان علامات منافق

دور باش اے خواجه از اہل نفاق — در جهنم دان منافق را وثاق
سه علامت در منافق ظاهرست — زان سبب مقهور قهر قاهرست
وعدہائے او همه باشد خلاف — قول نبود غیر از کذب و لاف
مومنان ار کم اعانت میکنند — هم امانت را خیانت میکنند

نیست در وعده منافق را وفا ‏ زان نہ باشد در رخش نور و صفا

تا نہ پنداری منافق را امین ‏ نیست بادا نسلش از روے زمین

از منافق اے پسر پرہیز کن ‏ تیغ را از بہر قتلش تیز کن

با منافق ہر کہ ہمراہ مے شود ‏ منزل او در تگ چہ میشود

در بیان علامات متقی

سہ علامت باشد اندر متقی ‏ کے بود نسبت تقی را با شقی

پر حذر باش اے تقی از یار بد ‏ تا نیندازد ترا در کار بد

کم رود ذکر دروغش بر زبان ‏ از طریق کذب باشد بر کران

از حلال و پاک ہم گیرند کام ‏ تا نیفتد اہل تقوے در حرام

در بیان علامات اہل جنت

ہر کرا باشد سہ خصلت در سرشت ‏ باشد آنکس بیشک از اہل بہشت

شکر در نعما و صبر اندر بلا ‏ مے دہد آئینہ دل را جلا

ہر کہ مستغفر بود اندر گناہ ‏ حق ز نار دوزخش دارد نگاہ

ہر کہ ترسد از الٰہ خویشتن ‏ خواہد او عذر گناہ خویشتن

معصیت ہر کہ پے در پے کند ‏ ایزدش از اہل جنت کے کند

اے پسر دایم باستغفار باش ‏ وز بدان و مفسدان بیزار باش

گر کنی خیرے بدست خویش کن ‏ خیر خود را وقف ہر درویش کن

یک درم کان از دست خود دہند ‏ بہ بود زان کز پس او صد دہند

گر ببخشی خود یکے خرمائے تر ‏ بہتر از بعد تو صد مثقال زر

هرچه بخشیدی مکن یاد ورجوع
گر زپا افتاده از دست جوع

این بدان ماند که شخصی قی کند
باز میل خوردن آن میکند

با پسر گر چیز کی بخشد پدر
میرسد گر باز گیرد زان پسر

ای پسر شادی مال و زر مجوی
آنچه کس را داده دیگر مجوی

در بیان آنکه در دنیا از آن خوش نباید بود

شادی دنیا سراسر غم بود
شور او را در عقب ماتم بود

نهی لا تفرح ز دنیا گوش دار
جای شادی نیست دنیا هوشدار

شادمانی را ندارد دوست حق
این سخن دارم ز استادان سبق

ای پسر با محنت و غم خوی کن
روی دل را جانب دلجوی کن

گر فرح داری ز فضل حق رواست
لیک از دنیا فرح جستن خطاست

حزن و اندوه هست قوت بندگان
غم شود یار فرح جویندگان

از چه موجودی بیندیش ای پسر
هر کسی وارد غم خویش ای پسر

کرد ایزد مر ترا از نیست هست
از برای آنکه باشی حق پرست

تا تو باشی بنده معبود باش
با حیا و با سخا و جود باش

در بیان نصائح و نتائج دینی و دنیوی

خواب کم کن اول روز ای پسر
نفس را بد خو میاموز ای پسر

آخر روزت نکو نبود منام
پیشتر از شام خواب آمد حرام

اهل حکمت را همی آید صواب — درمیان آفتاب و سایه خواب

اے پسر ہرگز مرو تنہا سفر — باشدت رفتن سفر تنہا خطر

دست ابر رخ زدن شست شوم — استماع علم از اہل علوم

شب در آئینه نظر کردن خطاست — روز اگر بینی تو روئے خود رواست

خانه گر تنها و تاریکت بود — مومے باید که نزدیکت بود

دست را کم زن تو در زیر زنخ — نزد اہل علم سرد آمد چو یخ

چارپایان را چو بینی در قطار — درمیان شان نیائی زینهار

تا فزاید قدر و جاہت را خدا — روز و شب مے باش دائم در دعا

تا شود عمرت زیاده در جهان — رو نکوئی کن نکوئی در نهان

تا نکاہد روزیت در روزگار — معصیت کم کن به عالم زینهار

هر که رو در زشتی و در عصیان کند — اثر و اندر رزق او نقصان کند

کم شود روزی ز گفتار دروغ — در سخن کذاب را نبود فروغ

فاقه آرد خواب بسیار اے پسر — خواب کم کن باش بیدار اے پسر

هر که در شب خواب عریان میکند — در نصیب خویش نقصان میکند

بول عریان هم فقیری آورد — اندوه بسیار پیری آورد

در جنابت بد بود خوردن طعام — ناپسندست این نزد خاص و عام

ریزه نان را میفگن زیر پائے — گر همیخواهی تو نعمت از خدائے

شب مزن جاروب هرگز خانه در — خاک روبه هم مهر در زیر در

گر نخوانی باب و مامت را بنام — نعمت حق بر تو مے گردد حرام

گر بهر چوبی کنی دندان خلال — بینوا گردی و افتی در وبال

دست اهر گز به خاک و گل مشوی — از برا دست شستن آبجوی

ای پسر در آستان بر منشین — کم شود روزی ز کردار چنین

تکیه کم کن نیز در پهلوی در — باش دایم از چنین خصلت بدر

در خلا جا گر طهارت می کنی — وقت خوردان که غارت میکنی

جامه را بر تن نشاید دوختن — باید از مردان ادب آموختن

گر بدامن پاک سازی روی خویش — روزیت کم گردد ای درویش بیش

دیر رو بازار بیرون آی زود — زانکه رفتن را نیابی هیچ سود

نیک نبود گر کشی از دم چراغ — ره دهد دود چراغ اندر دماغ

کم زن اندر ریش شانه مشترک — زانکه آن خاص تو باشد خوشترک

از گدایان پاره های نان مخر — زانکه می آرد فقیری ای پسر

دور کن از خانه تار عنکبوت — باشد اندر ماندنش نقصان قوت

خرج را بیرون ز اندازه مکن — خشک ریش خویش را تازه مکن

دسترس گر باشدت تنگی مکن — چونکه راهواری براه لنگی مکن

در بیان فواید صبر

تا شوی در روزگار از صابران — غم مکن از دیدن سختی گران

گر ترش سازی تو رو اندر بلا — خویش را از صابران مشمر هلا

در بلا وقتیکه صابر نیستی — نزد اهل صدق شاکر نیستی

بی شکایت صبر تو باشد جمیل — با کسی کم کن شکایت ای خلیل

گر نباشد فخر از درویشیت
کے باہل فقر باشد خویشیت

گر همه جنبش بہ فرمان باشدت
حرمت از خدمت فراوان باشدت

بندہ از خدمت بہ عقبیٰ میرسد
لیکن از حرمت بہ مولیٰ میرسد

حرمت در خدمت آرام دلیست
ہر کہ خدمت کرد مرد مقبل است

گر نگردی اے پسر گرد خلاف
آنگہے زیبد ترا در صبر لاف

در بیان تجرید و تفرید

گر صفا مے بایدت تجرید شو
در خبرداری ز اہل دید شو

ترک دعویٰ ہست تجرید اے پسر
فہم کن معنے تفرید اے پسر

اصل تجریدت وداع شہوتست
بلکہ کلی انقطاع شہوتست

گر دہی یکبار شہوت را طلاق
آن زمان گردی تو در تفرید طاق

گر تو برداری ز غیرش اعتمید
آنکہ از تجرید گردی با امید

اعتمادت چون ہمہ بر حق بود
آن ست تفرید جان مطلق بود

ترک دنیا کن برائے آخرت
و ز بدن برکش لباس فاخرت

گر بیابی از سعادت این مقام
صاحب تجرید باشی و السلام

گر ز دنیا دست شوئی بہر حق
وانکہ از تفرید گویندت سبق

رو مجرد باش دایم مرد باش
تا بہر فرقے نشینی گرد باش

گرد کبر و عجب و خود رائے مگرد
قدر خویش شناس و ہر جائے مگرد

ہر کہ گرد گورہ انگشت گشت
جامہ از دودش سیاہ و زشت گشت

وانکہ با عطارے گردد قریب
او ہمی یابد ز بوئے خوش نصیب

همنشین صالحان باش اے پسر — دور باش از رند و قلاش اے پسر
جانب ظالم مکن میل اے عزیز — ور کنی گردی ازان خیل اے عزیز
روز اہل ظلم بگریز اے فقیر — تا نه سوزی ز آتش نیز اے فقیر
صحبت ظالم بسان آتش ست — زانکه خلق آزار تند و سرکش ست
از حضور صالحان صالح شوے — ور نشینی با بدان طالح شوے
ہر که او با صالحان ہمدم شود — در حریم خاص حق محرم شود
اے پسر بگذار راه شرع را — اصل یابی گر بگیری فرع را
از شریعت گر نہی بیرون قدم — در ضلالت افتی و رنج و الم
ہر که در راه ضلالت مے رود — از جہالت با بطالت مے رود
حق طلب و ز کار باطل دور باش — در سخا و مردمی مشہور باش
ہر که نگزیند صراط مستقیم — در عذاب آخرت ماند مقیم
ور ره شیطان منه گام اے اخی — تا نه گردی خوار و بدنام اے اخی
ہر که در راه حقیقت سالک است — روز و شب خائف ز قہر مالک است
بر خلاف نفس کن کار اے پسر — تا نیفتی زار در نار اے پسر

در بیان کرامات الٰہی

چار چیز ست از کرامات حق — مقبل ست آنکس که گیرد این سبق
اوّل آن باشد که باشد راستگوی — با سخاوت باشد و ہم تازه روے
بعد ازان حفظ امانت باشدش — ہم نظر پاک از خیانت باشدش
ہر کرا حق داده باشد این چہار — باشد آنکس مومن و پرہیزگار

دربیان آنکه دوستی را نشاید

دوست باشد زیان کار ای پسر
هر که میگوید بدیہائے تو فاش

تو طمع زان دوست برادار اے پسر
دوست مسمارش مدو ہمدم مباش

دوستی ہرگز مکن با بادہ خوار
منع گرمے کند ترک زکوٰۃ

ازچنان کس خویشتن را دور دار
دور از و باش تا داری حیوٰۃ

دور شو آنکس کہ خواہد از تو سود
اے پسر از سود خواران کن حذر

گر سر خود بر قدم ہائے تو سود
خصم ایشان شد خدائے دادگر

آن کہ از مردم ہمے گیرد ربا
زینہار او را نہ گوئی مرحبا

دربیان غمخوارے مردم

بر سر بالین بیماراں گذر
تا توانی تشنہ را سیراب کن

زانکہ ہست این سنت خیر البشر
در مجالس خدمت اصحاب کن

خاطر ایتام را دریاب نیز
چون شود گریان یتیمے ناگہان

تا ترا پیوستہ حق دارد عزیز
عرش حق در جنبش آید آن زمان

چون یتیمے را کسے گریان کند
آنکہ خنداند یتیمے خستہ را

مالک اندر دوزخش بریان کند
باز یابد جنت دربستہ را

ہر کہ اسرار تت کند فاش اے پسر
ازچنان کس دور میباش اے پسر

در جوانی دار پیران را عزیز
تا عزیز دیگران باشی تو نیز

بر ضعیفان گر بہ بخشائی رواست
کین ز سیرتہائے خوب اولیاست

بر سر سیری مخور ہرگز تمام
تا نمیرد در بدن غلب آغلام

علت مردم زپرخوارے بود ‌ ‌ خوردن پرشکم بیماری بود

راحتے نبود حسود شوم را ‌ ‌ کاذب بدبخت را نبود وفا

هر منافق را تو دشمن دار باش ‌ ‌ از روے وازفعل وے بیزار باش

توبه بدخو کجا محکم بود ‌ ‌ مرنخیلان را مروت کم بود

تا شود دین تو صافی چون زلال ‌ ‌ باش دائم طالب قوت حلال

آنکه باشد در پے قوت حرام ‌ ‌ در تن او دل ہے میرد تمام

در بیان صله رحم

رو بپرسیدن بر خویشان خویش ‌ ‌ تا گردد مدت عمر تو بیش

هر که گرداند ز خویشاوند رو ‌ ‌ بیگمان نقصان پذیرد عمر او

هر که او ترک اقارب میکند ‌ ‌ جسم خود قوت عقارب میکند

گرچه خویشان تو باشند از بدان ‌ ‌ بدتر از قطع رحم چیزے مدان

هر که او از خویش خود بیگانه شد ‌ ‌ نامش از روے بدی افسانه شد

در بیان فتوت

چیست مردے اے پسر نزد بدان ‌ ‌ اول از ترسیدن از حق در نهان

عذر خواهد مرد پیش از معصیت ‌ ‌ باشدش طاعت بیش از معصیت

آنکه کار نیک مردان میکند ‌ ‌ با ضعیفان لطف و احسان میکند

هر که او باشد ز مردان خدا ‌ ‌ باشد اندر تنگ دستی با سخا

اے پسر در صحبت مردان در آی ‌ ‌ تا نظر یابی از فضل خدائے

هر که از مردان حق دارد نشان ‌ ‌ نگذراند عیب دشمن بر زبان

خود نخواهد مرد خصمان را هلاک	از غم ایشان شود اندوهناک
مے نجوید مرد انصاف از کسے	گر رسد ظلم و جفا با او بسے
هر که پا اندر ره مردان نهاد	کے رود هرگز بدنبال مراد
اے پسر ترک مراد خویش گیر	وانگهے راه سلامت پیش گیر

در بیان فقر

فقر میدانی چه باشد اے پسر	با تو گویم گر نداری زان خبر
گرچه باشد بے نوا در زیر دلق	خویش را منعم نماید پیش خلق
گرسنه باشد ز سیری دم زند	دوستی با دشمنان خود کند
گرچه باشد لاغر و زار و ضعیف	وقت طاعت کم نباشد از حریف
خون دل پر دارد و دست تهی	مے نماید در تزاری فربهی
اے پسر خود را بدرویشان سپار	تا نگهدارد ترا پروردگار
با فقیران هر که همدم مے شود	در سرائے خلد محرم مے شود

در بیان انتباه از غفلت

در بلا یاری مخواه از هیچ کس	زانکه نبود جز خدا فریادرس
از خدائے خویشتن غافل مباش	غافلانه در ره باطل مباش
جائے گریه ست اینجهان روے مخند	چشم عبرت بر کشا و لب به بند
همچو مور از حرص هر سوے مرو	پند ناصح را بگوش جان شنو
اے پسر کودک نهٔ بازی مکن	کار با شیطان بانبازی مکن

۱ یعنی دردهائے که از چشم مردان پوشیده و عالم الغیب میداند ۲ هرچند که گناه بوقوع میآمده باشند مگر در استغفار مصروف باشد که موجب ثواب عظیم است ۳ آنکه مرادها نزد ایشان هر اگر نرسد پیش کس شکایت نمیکنند و دادی نمی خواهند ۔ ۴ پیش خلق حاجت و که صورت سائل بهم نماید

نفس بد را در گناه یاری مده
عمر بر باد از تباه کاری مده

هر کجا تهمت بود آنجا مرو
راه حق راه همچو نابینا مرو

دشمنے داری ازو ایمن مباش
زیر سقف بے ستون بیباکی مباش

در ره فسق و هوا مرکب متاز
خویشتن را سخرهٔ شیطان مساز

چون سفر در پیش داری زاد گیر
عمر خود را سر بسر بر باد گیر

اے پسر اندیشه از اغلال کن
نفس بد را از لگد پامال کن

تا نه سوزی سازگاری پیشه کن
از عذاب قهر حق اندیشه کن

جمله را چون هست بر دوزخ گذر
جائے شادی نیست با چندین خطر

آتشے در پیش داری اے فقیر
هیچ خوفت نیست از نار سعیر

عقبه در راه ست و بارت بس گران
بگذرد یارت به سعی دیگران

داری اندر پیش روز رستخیز
از خدا ایمنست امکان گریز

اے پسر راه شریعت پیش گیر
زود ترک هوائے خویش گیر

اے برادر باش در فرمان حق
تا بیابی جنت و رضوان حق

گردن از حکم خدایت بر متاب
تا نه مانی روز محشر در عذاب

تا بیابی در بهشت عدن جائے
شفقتے بنمائے با خلق خدائے

تا دهندت جائے در دار السلام
با فقیران روز و شب میده طعام

شاد گر داری درون خسته را
باز یابی جنت در بسته را

هر که آزاد این نصیحت را بجائے
در دو عالم راحتش بخشد خدائے

یا الهی رحم کن بر ما همه
عفو کن جمله گناه ما همه

عاجزیم و جرمہا کردہ بسے
گر بخوانی و برانی بندہ ایم
رحمت حق باد بر جان کسے

نیست ما را غیر تو دیگر کسے
ہر چہ حکمت تست نان خورسندہ ام
کین نصائح را بخواند او بسے

در خاتمۃ الکتاب

رحمتے ماند بسے از ذوالجلال
کین ہمہ دُرہا بنظم آوردہ است
یادگاری در جہان بگذاشتہ
اہل دین را این قدر کافی بود
ہر کہ اینہا را بداند عاقلست
در جوار انبیا دارالسلام
یارب آن ساعت کہ جان بر لب رسد
شربت شہد شہادت نوشیم
چون ندارم در دو عالم جز تو کس

بر روان پاک آن صاحب کمال
غوطہا در بحر معنے خوردہ است
ہیچ پندے را فرو نگذاشتہ
اہل دنیا را ہمین وافی بود
وانکہ اینہا کار بند و کامل است
ہمنشین اولیاء باشد مدام
نفس پژمردہ بتاب و تب رسد
خلعت راہ سعادت پوشیم
ہم تو مے باشی مرا فریادرس

صد پند لقمان حکیم بصاحبزادہ والاحترام والتکریم

اوّل آنکہ ای جان پدر خدای عزوجل را بشناس و ہر چہ از پند و نصیحت گوئی نخست بر آن کار کن سخن باندازہ خویش بگوی قدر مردم بدان حق ہمہ کس را بشناس راز خود را نگاہدار یار را وقت سختی بیازما دوست را بسود و زیان امتحان کن از مردم ابلہ و نادان بگریز دوست زیرک و دانا گزین در کار خیر جہد و جہد نما بر زنان اعتماد مکن تدبیر با مردم مصلح و دانا کن سخن بجب

گوئے جوانی را غنیمت دان بهنگام جوانی کار دو جهانی راست کن۔ یاران و دوستان را
عزیز دار۔ با دوست و دشمن ابرو گشاده دار۔ مادر و پدر را غنیمت دان۔ استاد را بهتر از پدر شمر۔
خرچ باندازه دخل کن۔ در همه کار میانه روش باش۔ جوانمردی پیشه کن۔ خدمت مهمان به واجبی
ادا کن۔ در خانه که در آئی چشم و زبان نگاه دار۔ جامه و تن پاکدار۔ با جماعت یار باش۔ فرزند
را علم و ادب بیاموز و اگر ممکن باشد تیر انداختن و سواری بیاموز۔ از کفش و موزه که پوشی ابتدائے
از پائے راست کن و بدر آوردن از پائے چپ گیر۔ با هر کس کار باندازه کن۔ بشب چون سخن گوئی
آهسته و نرم گوئی و بروز چون گوئی بهر سو نگاه کن۔ کم خوردن و کم خفتن و کم گفتن را عادت انداز۔ از
هرچه بخود نه پسندی بدیگران مپسند۔ کار با دانش و تدبیر کن۔ با آموخته استادی مکن۔ با زن و
کودک راز مگوئے۔ بر خیر کسان دل منه۔ از بد اصلان چشم وفا مدار۔ بے اندیشه در کار مشو۔ ناکرده را
کرده مشمر۔ کار امروز بفردا میفگن۔ با از خود بزرگتر مزاح مکن۔ با مردم بزرگ سخن دراز مگوئے۔
با عوام الناس گستاخ مساز۔ حاجتمند را ناامید مکن۔ از جنگ گذشته یاد مکن۔ خیر کسان
با خیر خود میامیز۔ مال خود را بدست دشمن خود منمائے۔ خویشاوندی از خویشاوندان مبر۔ کسانرا
که نیک باشند به غیبت یاد مکن۔ بخود مگر۔ جماعت که ایستاده باشد تو نیز موافقت همه کن۔
انگشتان بهم مگذران۔ در پیش مردم خلال دندان مکن۔ آب دهن و بینی به آواز بلند میفگن۔ از
ناخن در دندان و دست بر دهن و بینی منه۔ پیش مردم کاهلی مکش۔ انگشت در بینی مکن۔ سخن هزل آمیخته مگوئے
مردم را پیش مردم خجل مکن۔ غمازی به چشم و ابرو مکن۔ سخن گفته را دیگر بار مخواه۔ از سخنے که خنده
آید حذر کن۔ ستائش خود و اهل خود پیش مگوئے۔ خود را چون زنان میارائے۔ هرگز به مراد فرزندان
مباش۔ زبان را نگهدار۔ در وقت سخن دست مجنبان۔ حرمت همه کس را پاس دار۔ به آمد
کسان همداستان مشو۔ مرده را به بدی یاد مکن که سود ندارد۔ تا توانی جنگ و خصومت مساز۔ قوت

آزمائے مباش. آزمودہ کس را جز بہ صلاح گمان مبر. نان خود را بہ سفرہ دیگران مخور. در کارہا تعجیل مکن.
برائے دنیا خود را در رنج میفگن. ہر کہ خود را نشناسد او را مشناس. در حالت غضب سخن مگوئے. بہ آستین
آب بینی پاک مکن. بوقت آمدن آشنا مخسپ. پیش مردم مخور. از بزرگان پیش مرو. و در میان سخن مردم میا.
پیش بزرگ انگشت در دہن مکن. جیب دراز مگر بلکہ بہ دستور زمین بر. اگر توانی بر ستور برہنہ سوار مشو. پیش مہمان بکسے خشم مکن. مہمان
را کار مفرما. با دیوانہ سخن مگو. با فارغان و اوباشان بر سر محلہ منشین. بہر سود و زیان آبروئے خود مریز.
فضول و متکبر مباش. خصومت مردم بخویش مگیر. از جنگ و فتنہ پرہیز کن. باش بیکار و انگشتری در دم مباش
مراعات کن. چند آنکہ خود را خوار نہ سازی. فروتن باش. و زندگانی کن. بخدا بہ صدق. و بہ نفس بقہر و با
خلق بہ انصاف و بزرگان بہ خدمت و بخوردان بہ شفقت و بدرویشان بہ سخاوت و بدوستان و یاران بہ نصیحت و بہ
بدشمنان بحلم و بہ جاہلان بخاموشی و بہ عالمان بتواضع بابیطریق بسر بر. بمال کسے طمع مکن و چون پیش
آید منع مکن لیکن چون پیش آید جمع مکن. گفت سہ ہزار کلمہ در نصیحت نوشتہ ام سہ کلمہ از ان
برگزیدہ ام و از ان دو یاد دار و یکی را فراموش گردان یعنی خدائے تعالی و مرگ را یاد دار و نیکی کردہ را
فراموش کن. و نیز فرمودہ اند کہ خاموشی ہفت خاصیت دارد. زینت بے پیرایہ. ہیبت بے سلطنت
عبادت بے محنت. حصار بے دیوار. بے نیازی بعذر. فراغ از کراما کاتبین. پوشیدن عیبہا ؛

بیت: بطبع ہیچ مضمون بہ ز بستن لب نمی آید ؛ خموشی معنی دارد کہ در گفتن نمی آید۔

فرد: سینہ ہا را خاموشی گنجینہ گوہر کند ؛ یاد دارم از صدف این نکتہ سربستہ را۔

نقل است کہ از وے پرسیدند معنی بلوغ چیست فرمود دو معنی دارد یکے آنکہ از مرد
منی بیرون آید دوم آنکہ مرا زمنی بیرون آید ؛

تمت بالخیر

ملک دین محمد اینڈ سنز تاجران کتب لاہور کشمیری بازار